

Välkommen till Östersund 1895

Välkommen till vår stad!

Jag tror att du kommer att trivas här. Den ligger så vackert på sluttningen mot Storsjön, med Frösöberget mittemot och de ståtliga Oviksfjällen i fonden. Du må tro att det är många som lovsjunger vårt vackra landskap, för i denna nya tid kommer folk från när och fjärran hit. Östersund är en stad som sjuder av liv och rörelse! Det har varit en liten stad alltsedan den grundades 1786, men de sista decennierna har befolkningen ökat med rekordfart, den lär växa snabbare än någon annan stad i riket för närvarande! På tjugo år har befolkningsantalet tvådubblats. Och nu är vi uppe i över 6 000 invånare! Det spörjs mycket om hur framtiden kan komma att se sig här i Östersund, som på kort tid blivit den nya norrlandsmetropolen. Saxon, tidningsmannen, han tror på Jämtlands framtid och menar att Östersund i framtiden ska bli Norrlands storstad!

Kanske är det lättare att säga vad det började med, då är man nog överens om att den norrländska tvärbanan som går mellan Sundsvall och Trondheim är att tacka för vårt uppsving. Innan dess var Jämtland en avisades landsända, men järnvägen har brutit isoleringen. År 1882, alltså för tretton år sedan, invigdes den under pompa och ståt i Storlien av självaste konung Oscar II. Sedan dess har det bara rullat på.

Turister och alla möjliga människor åker hit och upptäcker det vackra Jämtland. Många som arbetat vid järnvägen har blivit kvar i staden, många av dem bor uppe i Odenslund. Ja, folk från snart sagt hela landet söker sig hit och det är en salig blandning av dialekter här ibland, och det är väldigt roligt.

Det känns att man befinner sig i början av en period när det händer mycket och med den övertygelsen att mänskligheten går mot ljusare tider. Visserligen är det oroligt på sina håll ute i världen, men med så många fantastiska uppfinningar som nu bidrar till att omdana världen, kan man tro att vi är på väg mot en bättre tidsålder.

Eftersom man nu kan frakta allt möjligt, alltifrån säd, timmer och till människor så har det blivit sjusärdeles uppsving för en hel rad näringar. Trävaruhandeln har ökat, och utefter järnvägsorterna har det vuxit fram ett flertal ångsågverk. Det sätter fart på byarna däromkring, och blir stora samhällen. Järnvägen bryter ny bygd, heter det. Jordbruket har också fått ett uppsving, nu fraktas ju säd via järnvägen och vi tår hit säd från södra delen av landet. har inriktat sig mer och mer på mjölkproduktion, och man nyodlar för att få mycket hö till korna. Se hur skönt lägdorna sträcker sig ned emot sjön! Och så har det ju kommit så mekaniska jordbruksredskap, det finns slättermaskiner, moderna järnplogar, och separatorer på de flesta större gårdar numera.

Förr var det förbönderna som skötte mycket av handeln mellan Östersund, Sundsvall och Trondheim, men sedan tvärbanan byggdes har förhandeln blivit överflödigt. Nu får de stanna hemma och ta hand om sina gårdar istället, dessa börjar också att bli mer välskötta. Skogsbolagen rycker fram i bygderna och köper upp bondeskog nu, de betalar ganska bra. Många som tidigare sålt bort avverkningsrätten för viss tid, säljer nu bort hela skogen och får en vacker slant i handen. Man får förstå att det är frestande för dem, eftersom detta nya att få pengar öppnar många möjligheter. Som det var förr på landsbygden, har det inte varit många som har haft pengar att handla med. Då har man fått tillverka det mesta man behöver själv. Det är märkvärdigt att nu få pengar och kunna köpa saker och ting, nyttiga, arbetsbesparande redskap och vackra, färggranna kläder och prydnadsaker som man tidigare bara kunnat drömma om.

Nu byggs det om och byggs nytt på gårdarna, bönderna har fått råd att bygga sig riktiga herrskapshus, stora, vackra byggnader i två våningar, med matsal, salong och många rum där man kostar på paneler, takstuckatur och tjusiga kakelugnar. Alldeles som hos herrskap fastän de är vanliga bönder! Och som Ni förstår finns det gott om arbete inom byggnadsbranschen, både här i staden och runtom på landsbygden.

Oj, vilken uppblomstring av Östersunds handel och hantverk som skett de senaste åren! Redan den starka befolkningstillväxten ger arbetet för näringsidkarna, och så detta att folk har fått pengar att handla för! Här växer för varje år fram nya butiker, förutom diverse- och matvaror så är det herrekipering, mode & sybehör, pälsvarubutiker och allt vad tänkas kan. För att bygga hem och hus fattas inget, här finns trävaruhandlare, butiker för glas och porslin, järnhandlare, kakelugnsmakeri, färg- och tapethandlare, möbelaffärer, ja allt man kan önska!

Här i staden råder en ivrig nybyggaranda. Många av dem som kommit från andra delar av landet har slagit sig ned här för gott, här är folk från Dalarna, Småland, Stockholm, Värmland och Västernorrland, och de ska ju alla ha någonstans att bo... Och så byggs det många ståtliga byggnader för offentliga sammanhang. År 1879 stod det ståtliga stationshuset klart och under åttiotalet har järnvägshotellet, det nya folkskolehuset, missionshuset, baptistkapellet, godtemplarhuset och riksbankshuset byggs, för att bara nämna några. Ja, godtemplarhuset har ni väl förstås hört talas om, det är stort och pampigt värre och rymmer tre tusen personer, det största i sitt slag här i landet!

Nere vid hamnen är det livligt vid bryggorna, det finns flera ångbåtar som går i trafik över Storsjön, "Jämtland", "Odin", "Östersund" och "Thoméé" är några av dem.

Ångbåtstrafiken är av stor vikt, både för varutransporter och som

passagerarfartyg. Ibland anordnas angenäma lustturer ut på sjön. Vi har ju ångbåtstrafik på flera av de stora sjöarna, men Storsjön är ändå Storsjön, och om vädergudarna är gunstiga så kan en tur på sjön sjusärdeles upplevelse! Särskilt om aftonen när man ser solglittret lysa över sjön, omgiven av de mest sköna bygder, med milsvida skogar och majestätiska fjäll.... Sådana gånger lovprisar man vårt vackra landskap och glömmer alla de gånger man svurit över "styggvere", an svept in genom gränderna och pinat oss Östersundare.

Men allt är förstås inte frid och fröjd med den stora inflyttningen, det ryms fattigdom och elände även här i Östersund. Vi får hit en del löst folk, och det kommer många som är fattiga och av olika orsaker ej kan försörja sig av egen kraft. Det här är ett problem, fattigvården kostar staden en alltför hög summa i förhållande till folkmängden. De styrande har gått ut till allmänheten och bett om förslag till hur man bäst ska kunna avhysa sådana utifrån kommande personer som ligger staden till last.

Det är nog svårt för de som är fattiga. En del av dem är inhysta på fattiggården Björkbacka, men många hankar sig fram bäst de kan och tår understöd från fattigvårdsstyrelsen. Missionsföreningen driver ett hem för föräldralösa och vanvårdade barn. Välgörenhetsföreningarna ger också hjälp till behövande, genom dem utträttas mycket gott för de mindre bemedlade. Några av dem är Wärnlösa Qvinnors Wänner, Föreningen för fattiga barns beklädning och Soldaternas vänner. Det är nästan bara kvinnor som arbetar med välgörenhet. För många "finare" fruar i familjer där det ej anses passande att frun lönearbetar, är välgörenhetsarbetet en chans att få komma utanför det egna hemmet. Men nu har vi en nybildad förening, Tomtarna. Där medlemmarna är yrkeskvinnor. Så här lyder deras inbjudan:

"Vi äro några självförsörjande, som gärna skulle vilja sprida lite julglädje bland behövande. Då vi av arbete utanför vårt hem äro så upptagna att vi ej kunna dela vårt bröd ha vi, några yrkesarbetande kvinnor, beslutat bilda en förening Tomtarna med en bestämd månadsavgift av en krona."

Sådana tongångar hörs numera hos allt fler kvinnor, de sätter en stolthet i att vara yrkesmänniskor och själva försörja sig. Den här föreningen har bildats på affärskontoret i Ingeborg Hallströms Turist & ekiperingsaffär. Medlemmarna hittills är självförsörjande kvinnor såsom telefonister, fotografer, handlande och typografer samt bank- och affärsanställda. Ja, kvinnorna letar sig ut i yrkeslivet. Många arbetar som sömmerskor, i den växande staden finns växande behov av kläder. Både Singer och Husqvarna har filialaffärer i staden.

Tillbaka till detta med fattigdomen, det är ett stort problem. Det är ofta så att spriten är roten till det onda. De små slantarna som så innerligt behövs till annat i ett fattigt hem går skamligt nog ofta till brännvin. Här dricks alldeles för

mycket av starkvaror! Det finns tyvärr ganska många som inte nöjer sig ens med att dricka efter arbetet, de firar på sina arbetsplatser både om måndagen och tisdagen - ibland fler dagar ändå. Vi är många som ogillar det där supandet och allt elände som följer i dess spår.

Det finns flera verksamma nykterhetsföreningar, t ex Jämtlands Godtemplare som ger ut tidningen Vägvisaren och som utövar påtryckningar gentemot politikerna. Inom de frireligiösa föreningarna tar man också avstånd från sprit, liksom även inom arbetarrörelsen där man också uttryckt sin avsky inför rusdryckerna och vad det medför. I år har de förresten bildad ännu en förening, "Sällskapet för befrämjandet av ett naturenligt levnadssätt", styrelsen består av idel kända godtemplare såsom Saxon, Oscar Gylfe och andra namn. De förespråkar vegetarismen och menar att till ett "naturenligt levnadssätt" hör varken sprit eller andra laster. A'propos godtemplare, som jag tidigare nämnde har vi ett sjusärdeles förnämligt ordenshus! Där hålls möten och sammankomster av olika slag, och även större fester.

Ännu en förening är Rösträttsföreningen. Dess ändamål är "att med alla till buds stående medel verka för att hvarje myndig, oförvitlig svensk man och qvinna må erhålla lika såväl kommunal som politisk rösträtt". Arbetarna börjar nu sluta sig samman och protestera mot allt mer. Man propagerar för åtta timmars arbetsdag och givetvis allmän rösträtt. Många lyssnar till sådana män som Branting, han som håller flammande brandtal om arbetarnas rätt till bättre villkor och som är åtalad för att han uppviglar folkmassorna, eller vad de nu menar att han gör. De vill väl ha bort honom för att han lär folk att trotsa och ifrågasätta samhällssystemet.

Vi är ganska många arbetare i staden och runt om i byarna. Många har kommit med järnvägsbygget medan andra arbetar i skogen eller på fabrik. Och så finns en hel del arbetare anställda inom småindustrin och verkstadsindustrin, t ex vid Östersunds Mekaniska Verkstads AB. Det har varit osäkra år där, med konkurs tidigare och tvekan om lönen skulle betalas ut, men till sist har det ordnat sig - och i år bygger de ut gjuteriet till dubbel kapacitet och installerar nya maskiner i verkstaden. Där blir det nog flera nyanställningar framöver! Annars har vi inte så gott om industriföretag här i Östersund, det är ångbryggeriet, ångsågen, skidfabriken och till. Från stadens sida finns en bestämmelse om att inte släppa till tomtmark till industrier.

Skogsnäringen har också ökat i betydelse, numera kan man frakta timmer med järnväg. Men även om skogsprodukterna står för största andelen i Jämtlands export, så är den fördel vi jämtrar har av handeln inskränkt till arbetsförtjänster vid timmerdrivning och betalning från skogsbolagen för sålda avverkningsrätter och skogar. De finns de som varnar för att vi säljer av våra skogar för framtiden.

Tidningarna skriver ibland om Jämtlands framtid och siar i den ena eller andra

riktningen. Vi har Jämtlandsposten, den största tidningen som ges ut av nykterhetsrörelsen. Och vi har Jämtlands Allehanda (de ska byta till namnet Jämtlands Tidning snart) och Östersunds-Posten.

Det finns flera duktiga redaktörer som slåss om läsarnas gunst, mest välkänd är Saxon. Han är en brinnande idealist och folkbildare. Han värnar om Jämtlands tradition, reser runt i länet, forskar om kultur och historia, tecknar ner gamla sägner och folksagor - och så han andra intresserade att göra detsamma. Han låter lokala förmågor skriva i sin tidning, många av dem är unga och har ett varmt intresse av att skildra hembygden i ord och dikt. Det tycks växa fram en generation jämtländska diktare, konstnärer och författare. Tänk att känna hembygds kärlek och stolthet över det egna landskapet och dess urgamla kultur! Det var ju också han som initierade Jämtlands läns fornminnesförening för snart tio år sedan. Det är en företagsam och sjuvärdeles duktig kvinna som är ordförande där, landshövdingefru Ellen Widén. I styrelsen sitter flera av länets tongivande gestalter. Föreningen intresserar sig inte bara för forntid, utan även för den vanliga allmogekulturen. (Någon har yppat planer på att i framtiden bygga en fornby här i staden, har jag hört, så att man kan se hur folk levde förr. Men det är nog en framtidsvision som dröjer ett tag.)

Mitt i staden ligger den enkla träkyrkan, mellan de två torgen. Eftersom vi inte är något eget pastorat så ombesörjs själavården av en stadspredikant som biträdes av församlingsdiakonissan och av lasarets- fängelse- och regementspastorn. Det finns de som sörjer över religiös likgiltighet i staden, och menar att den kyrkliga seden går mot upplösning. Det är inte så ofta vigslar och barndop sker. Otrohet inom äktenskapet lär vara vanligt i vissa kretsar. Det föds omkring 20% "oäkta" barn här.

Samtidigt finns det också ett levande religiöst liv med en varm känsla för missionen. Väckelserörelserna både inom och utom kyrkan är mycket aktiva, det finns ett starkt intresse för andliga frågor. Man anordnar föredrag, utflykter och sammankomster, där man predikar och diskuterar allt av andlig natur. Baptisterna har byggt eget bönehus, Betelkapellet. Föreningen verkar i anslutning till statskyrkan. En metodistpredikant finns också på plats numera och har grundat en församling här. Den mosaiska församlingen i Östersund har en egen synagoga vid Storgatan. Väckelserörelserna är en folkrörelse, många av föreningsmedlemmarna har titlar som "arbetare" och "jungfru". Särskilt många järnvägsmän uppe i arbetarstadsdelen Odenslund är med sina familjer varma anhängare av kristendomen. Frikyrkorna är ett viktigt inslag i stadens förenings- och kulturliv, nära en tiondel av Östersundsborna är medlemmar i någon frikyrkoförsamling, och ännu fler deltar förstås frikyrkornas verksamhet. Väckelserörelsen, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen består av människor som vill förändra samhället så att "vanligt folk" får det bättre.

Det finns också en rad slutna sällskap och ordnar inom stadens borgerliga sällskapsliv. De har mestadels höga, ädla syften, som att samla in pengar till behövande och åstadkomma förbättringar i samhället - men de roar sig också. Vi har i Östersund sammanslutningar som Sällskapet, Klubbsällskapet, Gröna

kammaren, Jämtlands Gille m fl. Medlemmarna består vanligtvis av män. Sällskapet är t ex en klubb för ämbets- och tjänstemän där de träffas ibland och äter, dricker, tar en toddy och utbyter tankar i allmänna frågor. I läsrummen där finns ett stort bibliotek, med olika böcker dagstidningar såväl från Jämtland som från Stockholm, skämttidningar och ledande tidskrifter. Sällskapet är en nyhetscentral för stadens välbeställda män, man kan höra dem säga: det har jag hört på sällskapet. Så finns det hemliga ordenssällskap också, sådana som frimurarna, och riktigt vad de gör kan man bara gissa. De omger sig med gåtfullhet och annonserar med förkortningar som bara kan förstås av de invigda. I de högre samhällskretsarna är soaréer, baler, amatörteater och liknande tillställningar viktiga inslag i nöjeslivet. De håller gärna till i stadens societetshus vid Stortorget, i den så kallade Borgens sal. Teaterlokal är för etablissemanget den "Borgska ladan".

Den stora begivenheten i Östersund är förstås marknaden. Större marknader hålls några gånger per år (Trettondagsmarknaden i januari, Gregoriemarknaden, även kallad Jämtmarknaden, i mars samt Höstmarknad). Då fylls hela staden med resande och marknadsbesökare. Själva marknadsplatsen är Stortorget, men sjötorget nere vid badhuset brukar fyllas med karuseller, panoramor, vaxkabinett, optiska museer, lindansare tält och menagerier! Och det är feststämning i staden med ett härligt folkmyller mellan de båda torgen, hästar som gnäggar, krämare som ropar ut sina varor, vissångare med positiv... ja, det går ej att beskriva utan måste upplevas!

Genom järnvägen har vi nu möjlighet att få de stora namn inom nöjes- och kulturlivet, eftersom Östersund blivit en anhaltsstad när de är på väg till Trondheim på turné. Här ges praktfulla föreställningar av cirkus Madigan och cirkus Blumenfeld, och vi får även besök av utmärkta teater- och musiksällskap. Stadens restauranger brukar även bjuda på musik, ibland även på varieté till maten. För de mer vanliga nöjena svarar kaféerna, vi har trevliga kaféer som blivit populära samlingspunkter för oss stadsbor liksom för militärer, landsbygdsbor och andra som tillfälligt besöker staden.

Annars är Frösön det naturliga utflyktsmålet för vanligt folk, såväl för familjepromenader som för godtemplarnas valborgsmässofirande och arbetarnas tillställningar. För fem år sedan öppnade Tivoli på Hornsberg, ett trivsamt förlusteställe som anordnats av Östersunds godtemplare, som "en stark protest mot Bachitemplen". Den vackra Öhneudden är också populär, där planerar de att anlägga restaurang, nykterhetskafé m.m.

Ute på Frösön, vid Frösö läger, har vi också Kungliga Jämtlands fältjägerregemente. Och här uppe i staden är Norrlands artilleriregemente stationerat sedan förra året, i alldeles präktiga byggnader. Ja, till allt det övriga kommer alltså även detta, att Östersund blir en betydande garnisonsstad.

Skolor har vi också ganska väl beställt med. Östersunds allmänna läroverk har hela tiden ökande elevantal, nu drygt 200 elever. Den behöver nya lokaler och i år har de påbörjat arbetet på en ny, storartad fin skolbyggnad. Flickläroverk har vi också. Östersunds elementarläroverk för flickor, förra året fick de flytta in i nybyggd skolbyggnad.

Seminariet som utbildar personer för småskollärarkallet har sina lokaler vägg i vägg med teaterns scen i godtemplarhuset. (Det är nog besvärligt ibland för lärare och elever, där störs av kringresande teatersällskaps repetitioner.) Folkskola har vi också, och eftersom skolklassernas antal de senaste tio åren fördubblats är den sedan något år tillbaka uppdelad i två skolor, den gamla som nu blivit Norra folkskolan, och den alldeles nybyggda Södra folkskolan. Uppe i Odenslund har de Odenslunds folkskola. Vi har också praktiska frågor, "Slöjdskolan" där eleverna bl a lär sig snickeri, svarvning, träskärning, korgarbete, flätning, mm, samt Östersunds och Jämtlands språk- och handels- och praktiska skola för damer och herrar ur alla samhällsklasser".

Till sist vill jag också nämna några ord om turismen i Jämtland. Hit kommer nämligen varje sommar ett stort antal luftgäster från när och fjärran. Det har blivit mycket populärt att åka till Jämtland och vila upp sig vid någon kurort utefter järnvägen. Ser Du här i staden främmande personer med elegant klädsel och utstyrsel, sk förnämt folk, så kan det vara några av dessa luftgäster som stannat till för att besöka Östersund i något ärende, på väg till eller från Ytterån, Ocke, Mörsil, Åre eller kanske Storlien. Mörsil har landets enda sanatorium, grundat av dr Hornej. Dit kommer tuberkulossjuka från hela landet för att få vård enligt senaste forskningsrön.

Annars kommer luftgästerna till dessa kurorter för att inandas den höga, friska luften, göra vandringar i fjällen, njuta av de jämtländska vyerna, dricka brunn, bada, besöka sevärdheter, vila och förlusta sig i lagom doser. Och så, givetvis, för att träffa varandra. I lokalpressen brukar finnas förteckningar över vilka gäster som för tillfället gästar kurorterna, bland de namnen finns många av landets celebriteter. Vi kan vara glada över den uppmärksamhet vårt härliga landskap får, och måste försöka se till att själva dra nytta av de möjligheter till förtjänster som turismen ger.

Som du förstår rymmer inte denna korta berättelse mer än en bråkdel av vad som försiggår här i Östersund. Men jag hoppas att Du känner dig välkommen här och vill stanna ett tag, ty det är trevlig liten stad, så vackert belägen mitt i det fagra Jämtland!

Källförteckning: Rentzhog, Sten. Jämtland

Östersunds historia, del II

Östersunds historia, del III

Uppteckningar ur ÖMEA; 289:3, 852:13 och 1116:2

Marknaden

Man hade marknad tre gånger om året; i januari (Trettondagsmarknaden), mars (Gregoriemarknaden, också kallad Jämtmarknaden) samt på hösten. Marknaderna brukade pågå ungefär fyra dagar, som längst upp till en vecka. På trettondagsmarknaden handlade man med hästar och hö. Höstmarknaden såldes och köptes boskap. På höst- och vintermarknaden var det mest karlar på marknaden. Marsmarknaden var den största, då brukade böndernas familjemedlemmar, ibland också tjänstefolk, vara med. I uppteckningar nämns att det var mycket fruntimmer på marsmarknaden. Gregoriemarknaden var länge en av Sveriges livligaste köp stämmor. På marknaden handlade man med hästar, kreatur, pälsar och skinn, norsk sill och fisk, slöjdprodukter, trävaror, kläder, matvaror etc. Östersund var länge centrum för hästhandeln mellan Norge och Sverige, liksom även för skinnhandeln i landet, med uppköpare från Norge, Finland och Sverige. Samerna sålde renkött, renhudar och slöjdprodukter. Bönderna avyttrade sina gårdsprodukter. Träpatroner gjorde skogsaffärer med jämtarna. Västgötar, smålänningar och dalkarlar kom regelbundet till marknaden, liksom handlande och hantverkare från kuststäderna. "Marschansgåvan" var en viktig sak, man köpte gåvor till hustrur, drängar och pigor samt till barnen. Populära marknadsgåvor var "karameller" av färggrant silkespapper med långa fransar. Unga män gav förstås marknadsgåva till flickor de ville uppvakta, gärna en vacker själ. Om det var fråga om förlovning brukade flickan få dyrbarare gåvor såsom klocka och ring. Marknaden fungerade alltså även som äktenskapsmarknad. Särskilt samerna brukade förlägga sina förlovningar till marknaderna. Under marknaden fylldes staden med resande och marknadsbesökare. Hotell och gästgiverier var fullbelagda, övrig inkvartering skedde i privathem både inom staden och i närliggande orter. Man "tog kvarter" hos gårdsägare, ofta bodde folk från en viss socken i ett visst kvarter. Det var trångt om utrymmet

och sängplatserna räckte inte till alla. Då bäddade man i långa rader på golvet, ibland kunde tjugu - trettio personer sova i samma rum. Denna form av inkvartering benämndes som att ligga på "fnusken". Priset brukade var runt 50 öre per person för logi och kaffe vid ankomst och på morgonen. Matsäcksskrin brukade de övernattande ha med sig, men på vissa ställen betalade man också för att få mat serverad. För stallrum åt hästen brukade man också betala runt 50 öre - och upp till en krona per dygn.

En meddelare berättar: "Bönderna hade med sig smör och ost och getost - de hade mycket getter på den tiden - och så brukade de köpa en vetemjölssäck och kaffe och socker med sig hem. En kagge brännvin och litet punsch kunde också finnas med bland inköpen. Tyg till kläder kunde också köpas på marknaden. De som var hemma brukade få marknadsgåva."

En stor del av försäljningen var förlagd till Stortorget, där handlare och hantverkare slog upp sina stånd. Där stod kramhandlare, guldsmeder, fiskförsäljare, slöjdare, klockförsäljare och andra handlare och bjöd ut sina varor. Karamellmånglerskor höll till i övre delen av torget. De brukade komma från Sundsvall och var kända för att vara "grova i mun" och rappa i talet. Det fanns också matförsäljning där det serverades ärtvälling, fisksoppa, smörgåsar m.m.